

Slovenský čuvač na pastve s kráľom oviec v lokalite Muránska planina-Veľká Stožka. Pri pasení oviec v blízkosti lesa alebo na priehonoch cez les je vysoké riziko, že vlk napadne kráľ aj cez deň.

Počty šelmami usmrtených zvierat sú v poľovnickej štatistike podhodnotené. Menšie škody chovatelia statku ani nenahlásia, najmä ak ide o zvieratá s nižšou chovnou hodnotou (jahnenec, jarky). Keďže škody od vlka a rysa sa donedávna nehradili, nebol dôvod, aby sa ohlasovali.

Podhodnocovanie škôd v poľovnickej štatistike možno zdokumentovať prehľadom strát hospodárskych zvierat v r. 2002, ktoré sme zistili jednak opakovanými kontrolami salašov ako aj dotazníkovou akciou na konci pastvejnej sezóny. V našom prieskume sme kontaktovali 211 chovateľov-farmárov, z ktorých nám poskytli informácie 81. V lokalite, v ktorej sme robili prieskum, chovatelia pásli 34 980 oviec a kôz a 350 kusov rožného statku. Škody sa vyskytli na 44 salašoch (54,3%), kde šelmy usmrtili 404 a poranili 55 hospodárskych zvierat. V poľovnickej štatistike z roku 2002 sa uvádza iba 589 usmrtených zvierat z celkového počtu asi 350 fariem s chovom hospodárskych zvierat, ktoré sa nachádzajú v areáli veľkých šeliem. Podľa našich zistení v roku 2002 pripadlo na 1 farmu 5,7 hospodárskych zvierat, ktoré boli usmrtené a poranené šelmami, avšak podľa hlásení poľovníkov to bolo iba 1,7 jedinca.

Veľké šelmy a hospodárske zvieratá

Ing. SLAVOMÍR FINĐO, CSc.
Spoločnosť pre karpatskú zver

Jedným z konfliktov medzi človekom a veľkými šelmami v kultúrnej krajine sú škody spôsobované medveďom, vlkom a rysom na domácich zvieratách. Z hľadiska škôd v poľnohospodárstve, ale aj priamych stretnutí s človekom, je medveď najproblematickejšou šelmou. Okrem dobytká škodí na poľnohospodárskych plodinách (ovos, kukurica), v ovocných sadoch a záhradách, na včelstvách a niekedy aj na menších domácich zvieratách (kráľiky, hydina). Na Slovensku sa každoročne vyskytne niekoľko prípadov priameho napadnutia človeka medveďom. Napriek skutočnosti, že medveď najviac ohrozuje záujmy človeka, vzťah verejnosti k nemu a jeho tolerovanie poľovníkmi je oveľa priaznivejšie ako v prípade vlka. Spôsobuje to najmä fakt, že hlavnou korisťou vlka je voľne žijúca raticová zver, ktorá je z hľadiska poľovníctva najatraktívnejšia. Rys zriedkakedy napáda domáce zvieratá, hoci s rastom jeho početnosti v ostatných rokoch častejšie sa vyskytujú prípady strhnutia oviec alebo kôz. Lokálne však môže rys významne ovplyvniť početnosť srnčej zveri a kamzika.

Postoj obyvateľstva k našim trom veľkým šelmám odzrkadlil sa aj v náhradách za škody, ktoré spôsobujú človeku. Do konca r. 2002 štát kompenzoval len škody spôsobené medveďom na domácich zvieratách a včelstvách, nie však na poľnohospodárskych plodinách a ovocných stromoch. Škody spôsobené vlkom a rysom sa dovtedy nehradili. Novelizovaný zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002, ktorý nadobudol platnosť 1. 1. 2003 a vykonávací vyhláska č. 24/2003 priniesli zásadné zmeny v kompenzácií škôd spôsobených veľkými šelmami. Nie je cieľom tohto príspevku podrobne informovať, čo je predmetom náhrady škody a za akých podmienok. Dôležitá je skutočnosť, že od januára 2003 štát kompenzuje aj škody spôsobené vlkom a rysom na hospodárskych zvieratách. Odškodné sa priznáva aj za stratu ovčiarskeho strážneho psa. V prípade medveďa sa zaviedli náhrady za škody

na poľných plodinách, lesných aj ovocných stromoch. Nahrádzajú sa aj náklady spojené s liečením (usmrtením) človeka, ktorého napadol medveď. Tam kde je vlk celoročne chránený, hradia sa aj škody na raticovej zveri.

Každý systém náhrady spravidla predpokladá, že majetok bude aj primerane chránený. Nie je to len podmienka vyplatenia náhrady, ale zabezpečenie majetku sa vyžaduje aj pri jeho poistení. Najväčšie škody u nás spôsobujú šelmy na ovciach, kozách a hovädzom dobytku. Významné sú i škody spáchané medveďom na včelstvách. V tabuľke je prehľad škôd na hospodárskych zvieratách v uplynulých niekoľkých rokoch podľa údajov poľovnickej štatistiky. Škody od vlka a rysa sa zatiaľ vykazujú spoločne. Napádanie hovädzieho dobytká vlkmi je u nás zriedkavosťou, ale napr. v severovýchodnom Poľsku má väčší význam ako škody na ovciach.

Škody spôsobené veľkými šelmami v rokoch 1997-2002 podľa poľovnickej štatistiky

Rok	ovce	kozy	hov. dobytok	spolu
1997	322	16	256	594
1998	213	40	212	465
1999	202	15	353	570
2000	260	10	168	438
2001	272	9	170	451
2002	329	15	245	589

Výsledky nášho prieskumu naznačujú, že od zavedenia náhrad za škody spôsobené vlkom a rysom budú počty usmrtených a zaevidovaných domácich zvierat vyššie ako v minulosti. Dokumentácia škôd ani v budúcnosti nebude úplná, pretože malé škody chovatelia nebudú hlásiť. Predpokladáme, že potrva ešte dlhší čas, kým vôbec zistia, že majú nárok aj na náhradu škody spôsobenej vlkom alebo rysom. Okrem toho pri útoku šelmy často vzniká chaotická situácia, lebo ovce rozoženú po okolí, a až neskôr sa nájdu strhnuté, resp. sa nenájdu ani ich zvyšky. Ani pri prepočítavaní oviec po útoku sa často nedá presne zistiť koľko ich chýba.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že na vyplácanie náhrad za škody spôsobené šelmami bude MŽP SR potrebovať vo svojom rozpočte výčleniť podstatne vyššiu finančnú čiastku ako doteraz. Vyplácanie náhrad by malo byť jednoduché a bezproblémové, keďže chov hospodárskych zvierat u nás, najmä ovčiarsstvo, sú v recesii a výhľady na zlepšenie tejto situácie po vstupe SR do EÚ sú prinajmenšom otáznе. Súčasná situácia vo vyplácaní náhrad za škody vlkom je zlá, pretože MŽP SR nebolo schopné vyriešiť mechanizmus vyplácania náhrad a určovania ich výšky prostredníctvom okresných úradov. Poškodení farmári v r. 2003 asi nebudú vôbec odškodnení. Ako príklad možno uviesť škody spôsobené vlkom v auguste t. r. v Liptovskej Lúžnej (19 oviec) a vo Švedlári (21 oviec). To, samozrejme poškodzuje úsilie zlepšiť manažment veľkých šeliem a zmierniť konflikt medzi farmármi a ochranou prírody. Areály všetkých troch veľkých šeliem na Slovensku sa z veľkej časti prekrývajú a zahŕňujú približne 40 % územia štátu, prevažne vo vrchovských oblastiach s chovom hovädzieho dobytká, oviec a kôz. Súčasný areál veľkých šeliem na Slovensku zároveň

predstavuje posledné významnejšie refúgium v západných Karpatoch, kde tieto zvieratá môžu trvale prežívať i v budúcnosti. Úsilie zvýšiť úroveň ochrany a poľovnícke obhospodarovanie predátorov však nesie so sebou zvýšené riziko konfliktov so záujmami človeka aj napriek tomu, že v poslednom desaťročí počty hospodárskych zvierat u nás veľmi upadli a evidovalo sa asi len 647 000 kusov hovädzieho dobytku a 345 000 oviec. Jednou z nevyhnutných podmienok zachovania veľkých šeliev je účinná ochrana hospodárskych zvierat proti ich útokom.

Na ochranu oviec sa od nepamäti používajú veľké strážne psy. V poslednom čase však zanikol tradičný spôsob využívania čuvačov, ktoré neustále sprevádzali krdle oviec na pastvinách a v noci ich strážili pri košiaroch. Tieto psy sú totiž stále uviazané na refazi, preto nemôžu účinne plniť svoje strážne poslanie. Okrem toho uväzovanie psov vyvoláva v nich tzv. refazový efekt, ktorý sa prejavuje zbytočnou agresivitou voči ľuďom. V konečnom dôsledku uväzovanie psov na otvorenom priestranstve okolo košiarov, často bez možnosti ukryť sa v chládku pred páľavou a napiť sa vody, je týraním.

Elektrické ohradníky sú účinnou ochranou proti šelmám, ale zatiaľ sa využívajú len málo, pretože majú niektoré nevýhody z hľadiska praktického použitia, napr. pri košarovaní oviec sa musia prekladať. Elektrický ohradník nerieši ochranu oviec na pastve, kde vlk a niekedy aj medveď, napádajú ovce cez deň, najmä vtedy, keď je dobre zabezpečená ochrana košiaru v noci. Útoky vlkov na ovce v denných hodinách na pastve sú čoraz častejšie a významnejšie. Na pastve vlci zvyčajne strhnú 1-2 ovce, ale v r. 2002 sme zaevidovali prípad v Klenovci, keď v nestráženom krdli počas jedného útoku usmrtili 15 oviec. Zatiaľ stále nemáme k dispozícii technické zariadenie na ochranu oviec na pastve, a tak jedinou možnosťou sú pastierske strážne psy vychované a vedené správnym spôsobom tak, ako sa to robilo po stáročia v Ázii a Európe.

Vhodné je pripomenúť, že ochranný účinok strážnych ovčiakov proti šelmám spočíva vo včasnom rozpoznaní prítomnosti šelmy, lebo ich brechot narušia vrodennú schému útoku šelmy. Skôr, ako šelma strhne korisť, predchádza tomu istý sled udalostí: vyhľadanie obete, číhanie, prikrádanie sa, útok, usmrtenie koristi a jej konzumácia. Ak strážne psy včas narušia vrodennú schému útoku šelmy, spravidla ju odradia od ďalšieho pokusu získať korisť alebo celý lov musí začať odznova. Teda nie je to tak, že vlk, ktorého psy odohnali od jednej ovce, bezhlavo sa vrhne na ďalšie. Treba

Vlk najčastejšie napáda čriedy oviec, ktoré iba zriedkavo majú dostatočne účinnú ochranu.

však spomenúť vlastnosť vlkov, ktorou si vyslúžili imidž zabijakov. Vlk získava korisť dušením a očakáva, že bude pred ním utekať. Ak je však korisť, či už je to domáce zviera alebo zver v čriede neschopná ujsť, vlci zabijú viac ako potrebujú. Ide o vlastnosť známu ako „nadmerné zabíjanie“. Takéto prípady sa stávajú vtedy, keď raticová zver, ktorú vlci lovia, dostane sa do situácie, že nemôže chytrou ujsť, napr. uviazne v hlbokom snehu alebo sa dostane na ľad. Nechránené ovce v krdli sú takmer vždy vystavené riziku nadmerného zabíjania, pretože ich schopnosť uniknúť šelme je takmer nulová. V Závadke nad Hronom 8. 5. 2002 vlci počas jedného nočného útoku zabili 35 oviec tak, že obišli psov uviazaných na refaziach okrajom lesa a zaútočili z druhej, nechránenej strany. Podobných prípadov bolo pomerne veľa aj v minulosti a treba s nimi rátať aj v budúcnosti. Na obhajobu vlkov treba dodať, že lovenie koristi dušením a s tým niekedy súvisiace aj nadmerné zabíjanie (keď obeť nepreukáže schopnosť uniknúť) je prejavom ich prirodzenosti, ktorou počas celej evolúcie cibřili zmysly svojej koristi a tak ju udržiavali schopnú sebaobranu.

Na salašoch, kde sme v posledných štyroch ro-

koch umiestnili správne vychované čuvače a kaukazské ovčiaky, škody od veľkých šeliev klesli na minimum alebo sa vôbec nevyskytli. Správne vychované a vedené psy s vhodnými vlastnosťami neduria zver, nevzdávajú sa od stáda a bezdôvodne neútočia na ľudí. Použitie takýchto psov je v súlade s našou legislatívou ako aj so zák. č. 282/2002, ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov. V tejto súvislosti sa chcem obrátiť na všetkých poľovníkov, ktorí môžu v reiroch stretnúť strážnych ovčiakov sprevádzajúcich stádo na pastve alebo polihujúcich pri košiaroch, aby ich nepovažovali za túlavé psy, ale za psy, ktoré si plnia svoju službu. V zmysle uvedeného zákona ovčiarske psy sa môžu pohybovať bez vŕdzky mimo chovného priestoru alebo zariadenia na chov. Za nebezpečného psa sa považuje pes, ktorý pohryzol alebo poranil človeka bez toho, aby bol vyprovokovaný. Vychovať strážneho ovčiaka stojí nemalé peniaze a jeho strata znamená pre chovateľa značnú ujmu. Nový zákon o ochrane prírody a krajiny okrem iných metŕd uvádza aj strážneho ovčiaka ako účinnú ochranu proti šelmám a podmieňuje jeho prítomnosťou vyplatenie plnej náhrady škody.

Snímky autor a dokumentácia PaR

Ovca po útoku vlkov poranená na tvári (Muránska planina-Zlatno, 2001). Vlci pri útoku ovce spravidla drhnú za krk alebo ich zadusia, inokedy im roztrhajú brucho a stehná.